

О. Ю. Бобровська, доктор наук з державного управління, доцент,
завідувач кафедри економіки та регіональної економічної політики
Дніпропетровського регіонального інституту
державного управління НАДУ
при Президентіві України

КОРПОРАТИВНА СПІВПРАЦЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ ЯК НАПРЯМ ЇЇ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

Визначено сучасні проблеми питання розвитку освіти як чинника формування людського капіталу. Як один зі шляхів розвитку запропоновано створення регіональної системи освіти на засадах корпоративного підходу.

Определены современные проблемные вопросы развития образования как фактора формирования человеческого капитала. Одним из путей развития предложено создание региональной системы образования на основе корпоративного подхода.

The modern problems of education development are described as a factor of forming of human capital. As one of ways of development is offered creation of the regional system of education on the corporate approach principles.

Ключові слова. Освіта, людський капітал, якість, технології навчання, організаційно-правові форми освітніх закладів, напрями забезпечення якості освіти.

Вступ. Соціально-економічна ситуація в українському суспільстві потребує суттєвого підвищення темпів розвитку соціальної сфери, особливо на муніципальному рівні, на якому починає створюватися та розвиватися соціальний (людський) капітал суспільства.

Нині знання є головною складовою людського капіталу, рушійною силою прискореного розвитку розвинених країн і забезпечення їх стійкої конкурентної спроможності. Їх створення, накопичення, поширення й використання стає одним з пріоритетних інноваційних шляхів розвитку [1–5], а витрати на людський капітал починають переважати інвестиції у фізичний капітал. За оцінкою Світового банку, фізичний капітал у сучасній економіці формує 16 % загального обсягу багатства країни, природний – 20, а людський – 64 %. В Японії і Німеччині частка людського капіталу становить до 80 % національного багатства [6, 9]. Це обумовлено тим, що внески в людський капітал дають досить значний за обсягом, тривалий за часом та інтегральний за характером економічний і соціальний ефекти.

У формуванні людського капіталу первинним елементом визначається сукупність знань, якими володіє не тільки кожна людина і окремо взятий суб'єкт, організації, а й суспільство загалом. Особливого значення набуває комбінація знань, що створює нові ідеї та сприяє розробці нових товарів і послуг, методів виробництва, ринків, матеріалів та інших матеріальних, нематеріальних і духовних благ. Знання розглядаються також як ресурс управління та влади. П. Друкер доводить, що в нових економічних умовах знання не є ще одним ресурсом такого ж порядку, що й традиційні фактори виробництва – праця, капітал та земля, а й узагалі єдиним значущим ресурсом [4, 12].

Постановка завдання. Наведені тенденції і закономірності свідчать про необхідність глибокої уваги до проблеми створення й розвитку системи знань і забезпечення цієї складової якості людського капіталу в Україні. Узагальнення наукових і методологічних напрямів розвитку процесів чинної системи освіти дозволяють визначити основні напрями її вдосконалення: формування системи безперервної освіти; удосконалення змістовної складової системи навчальних процесів; створення і впровадження інноваційних технологій, які формують конкурентоздатну систему знань; удосконалення мотиваційних стимулів навчання та інституційного забезпечення ефективного використання знань; структурно-організаційна й управлінська трансформація системи освіти як комплексу навчальних закладів і організацій, навчальних центрів та інших складових елементів, які беруть участь у створенні, поширенні й використанні знань; розвиток інформаційної мережі системи освіти, що дає доступність до системи знань усім прошаркам населення; реформування нормативно-правової бази розвитку освіти; створення сучасної інфраструктури інноваційної діяльності в освітянському просторі країни.

© О. Ю. Бобровська, 2009

Результати дослідження. Обумовлюється поява концепції неперервної освіти, зростання міжфахових і міжкультурних зв'язків, необхідність підготовки людей до діяльності в оточенні багатьох різноманітних культур, відтворення в людини потреби та можливості вийти за межі тих знань, які опановуються в навчальних закладах, бажання до розвитку власного творчого потенціалу, навчання вмінню креативно мислити, швидко орієнтуватися в складних ситуаціях і приймати правильні рішення. Виявляються і нові вимоги до типу кінцевого результату – навичок фахівців щодо набутих знань. Одним із підходів до надання сукупності знань у складі знань освітнього ресурсу людського капіталу визначається компетентнісний

підхід. Він передбачає спрямування системи освіти на новий тип результату – компетентнісний. Його використання передбачає орієнтацію освітньої галузі на отримання нового типу кінцевого результату, а саме не звичайної комбінації знань і навичок, а сукупність знань і навичок, орієнтованих на виконання реальних завдань і володіння ключовими компетенціями, які формують спроможність освічених людей до креативної діяльності. Цей підхід передбачає, що обсяг знань, накопичений у процесі навчання, і практичний досвід формують додаткові якості людського капіталу, що безпосередньо впливає на розвиток суспільства і його економічне зростання. З цією метою створюються гнучкі й рухливі моделі підготовки фахівців, в яких чітко виокремлюватимуться певні компетентнісні рівні якості освітньої складової людського капіталу, у тому числі: рівень професійно-значущих якостей; рівень творчості особистості; рівень вищих психічних функцій; механізми саморозвитку; здатність до ефективної соціальної взаємодії і культури відносин; рівень ідентифікації та адаптації підготовки до сучасних вимог.

Сполучення якості показників усіх рівнів формує параметри концептуальної моделі сучасного висококваліфікованого фахівця за такими блоками: фундаментальні знання (знання грамотність), професіональні знання (функціональна грамотність), евристичні знання (креативна грамотність), комунікативність (корпоративна грамотність) і соціалізований блок (соціальна грамотність) [2, 19].

Серед вирішальних напрямів модернізації освіти на всіх рівнях розглядається використання Інтернет-технологій та останніх досягнень за допомогою мультимедіа, що підвищує продуктивність навчання за рахунок розвитку дистанційного навчання і надання освітніх послуг у будь-який час і в будь-якому місці.

На рівні муніципальних утворень основою реформування освіти є зміни, які відбуваються в самих навчальних закладах: оновлення теоретичної, наукової та методичної підготовки навчання, змісту й структури навчальних планів і методичних матеріалів, зміна принципів побудови навчальних програм, удосконалення організаційно-економічного механізму управління навчальними закладами, розвиток інформаційно-комунікативних технологій та інші заходи.

Високоякісна освіта, культура й фізичне здоров'я дозволяють фахівцям бути здатними створювати інноваційні соціальні послуги нової якості, котрі відповідають міжнародним стандартам, що врешті-решт приведуть до їх фізичного й економічного благополуччя й зростання організацій, в яких вони працюватимуть.

Водночас є низка проблем, які не сприяють руху системи освіти до вищих стандартів. Так, організації, що функціонують в освітянському просторі міст, перебувають на різних стадіях розвитку, які утворилися внаслідок історичної і власної (індивідуальної) еволюції. Вони мають різну потужність, рівень розвитку, різну інноваційно-інвестиційну активність і різні масштаби діяльності. Як складові комплексної системи муніципальної освіти вони потребують “вирівнювання” інноваційних можливостей і певної організаційної модернізації. Склад освітніх організацій на рівні муніципальних утворень представлений розгалуженою мережею виховних і освітніх установ та закладів, у тому числі спеціалізованих базових шкіл, коледжів, технікумів, інститутів, університетів, структурних підрозділів перепідготовки кадрів, короткострокових курсів і стажування. Але зараз вони існують практично відокремлено. До речі, недостатній рівень кооперації навчальних закладів визначається не тільки в муніципальних утвореннях, а й на національному і міждержавному рівнях. Недостатньо розвиненим залишається інституційне середовище освіти в межах національної системи. Потребують суттєвого вдосконалення організаційні засади побудови науковоосвітнього простору економіки знань. Останній має належати до стратегічних напрямів розвитку вітчизняної освіти в контексті розвитку глобального освітнього простору.

Суттєву роль у забезпеченні якості освіти відіграє і форма власності освітніх закладів. Нині виховні, дошкільні й загальноосвітні заклади передано в комунальну власність. Вони стали складовими комунального сектора економіки міста. Технікуми і училища також належать до різних форм власності, а вищі навчальні заклади в Україні підпорядковано 26 міністерствам, 10 з них мають у підпорядкуванні один заклад. Останнє не сприяє інтенсифікації інноваційних технологій у системі освіти. Зазначене свідчить, що реформування вищої освіти в Україні та перехід на демократичні основи її управління радикальних змін у розв'язанні проблем освіти ще не забезпечують. На рівні регіонів також не відбулось політичних змін, хоча обласне управління освіти розширило функціональні права щодо координації діяльності навчальних закладів. Поки вони не супроводжуються позитивними змінами в стані системи регіональної та місцевої освіти. Суттєвим недоліком освіти на цих рівнях є невідповідність освітньої професійної підготовки фахівців, які отримали освіту в даній місцевості, потребам регіонального ринку. Наприклад, у Дніпропетровській області питома вага молоді в загальній кількості незайнятого населення у 2008 р. становила 48,1 % від незайнятого населення, або 78 048 осіб, у тому числі з базовою вищою освітою – 15 822 чол., з повною вищою – 11 799 і 23 230 – з професійно-технічною.

Одним з дійових шляхів поліпшення існуючого стану якості освіти, її відповідності вимогам стандартів освіти прогресивних країн Європи й гармонізації обсягів і структури підготовки фахівців усіх рівнів з потребами відповідних ринків праці має стати інтеграція освітніх закладів у межах великих міст і регіонів. Це дозволить об'єднати їх інтелектуальні та ресурсні можливості, прискорити запровадження інноваційних освітніх технологій, запобігти необґрунтованості стратегічних планів розвитку й розв'язувати інші спірні проблеми.

Створення на цьому рівні цілісної безперервної системи навчання потребує переходу до гнучкої конкурентоспроможної системи підготовки фахівців і надання рівня якості знань, що задовольнить потреби та можливості особистості відповідно до її здібностей. За бажаним напрямком цей процес має починатися в муніципальних утвореннях через формування корпоративної мережі навчальних закладів, в якій задіяні і роботодавці держави, і місцеві органи влади та інші суб'єкти бізнесових структур, а також самі жителі, які зацікавлені або використовують систему знань у власній діяльності. Підвищення якості знань має здійснюватися за стандартами освіти, створюваними, затвердженими і контрольованими державою відповідно до світових вимог, глобальних змін у суспільстві і з урахуванням потреб галузей економіки, підприємства яких розташовані на території відповідного регіону.

Організаційно-правовими формами і структурами освіти на регіональному й муніципальному рівнях доцільно розглядати регіональні та муніципальні освітні кластери і корпоративні освітянські об'єднання, які містять освітні заклади всіх рівнів, формують цілісну й повну систему знань і задіяні в безперервному наскрізному ланцюгу їх формування. Такі об'єднання будуть здатні створювати сучасні потужні освітні технології і враховувати потребу знань виробничих та операційних систем економіки регіону.

При цьому змінюється і роль університетів. Вони мають розглядатись і як центральні осередки регіональної (муніципальної) системи освіти, що будують свою діяльність за ланцюгом "школа-коледж (технікум) – університет – підприємство (фірма) – суспільство" шляхом створення споріднених, взаємодоповнюючих програм теоретичного і науково-практичного навчання та організаційних схем і процесів їх реалізації на договірних засадах партнерських корпоративних відносин.

Формування корпоративної системи створення якісної освітньої складової людського капіталу на рівні регіонів муніципальних утворень акцентує увагу на об'єднанні функцій освіти в межах освітнього простору територіальних громад, об'єднанні шкільної і професійної освіти, інтеграції освітніх процесів, системного впровадження й поширення інноваційних освітніх технологій і контролю територіальної спільноти, рівня професійності та освіченості людей, що набули освіти. Це дозволить оптимізувати мережу освітніх закладів і організацій, що реалізують процеси освіти на всіх рівнях освітнього простору країни, та підвищить відповідальність органів місцевої й регіональної влади за їх забезпечення.

Імплементация функцій створення людського капіталу у функції місцевого самоврядування, управління соціальними процесами міст обґрунтовує потребу у створенні нової освітньої інфраструктури за рахунок інноваційних форм організації освіти й формування освітніх муніципальних і регіональних округів. Останнє сприяє умовам підвищення освітнього й культурного рівня суспільства і піднесення рівня розвитку людського капіталу країни до рівня досягнення розвинених країн світу. Це відповідає змісту Великої хартії університетів (1988), Юнеско (1996, 1997, 1998), Асоціації європейських університетів (2001), поданню університетів як науково-промислових комплексів, формуванню у вищій освіті мережної бази для обміну інформацією та знаннями [4, 131].

Побудова мережної структури освіти мотивує перехід навчальних закладів на процесне і програмно-цільове управління, перегляд принципів побудови організаційних структур органів управління освітою, розвитку менеджменту освіти, освоєння програмно передбачуваної функції і подальший розвиток державно-громадського контролю за якістю формування місцевого, регіонального та державного ринку освітніх послуг. Мережна інноваційно-інституційна форма системи освіти в муніципальних утвореннях змінить соціальну сферу міст із обслуговуючої галузі на галузь соціально-економічної діяльності, яка в умовах ринку створює спеціальний товар – людський капітал суспільства. При цьому здійснюється специфічна капіталізація відносин соціальної сфери та її підсистем з іншими підсистемами й організаціями. Вона розвиває корпоративні принципи управління, новітні управлінські технології, розширює і якісно оновлює зміст загальних функцій управління розвитком, розвиває процеси гармонізації й адаптації соціальних процесів до ринкового середовища.

Зазначене свідчить, що сформована в Україні система освіти, яка створює освітню складову людського капіталу, потребує суттєвої модернізації. Її зміст мають визначати зміни, обумовлені сучасними уявленнями про розвиток освіти в європейському і світовому середовищі й творчим наслідуванням прогресивних форм вітчизняної освіти, а також зразків і форм організації освіти в розвинених західних країнах.

Освітню складову людського капіталу на рівні муніципального утворення слід розглядати як цілісну систему виховних, оздоровчих, навчально-освітянських, професійно-навчальних, фундаментальних, науково-прикладних технологій, що створені на інноваційній основі, оптимальному ресурсному забезпеченні та спрямовуються на формування й розвиток розумової інтелектуальної діяльності в умовах економічної свободи й конкурентного середовища існування.

Висновки. Модернізацію системи освіти доцільно починати з рівня муніципальних (регіональних) систем освіти або одночасно на всіх рівнях, визначаючи місце й роль кожної складової в системі національної освіти. Серед основних напрямів модернізації освіти як першочергові визначаються модернізація змісту й структури освітніх технологій, створення нових інноваційних організаційно-правових форм освіти на корпоративних засадах, запровадження принципу корпоративної культури між учасниками системи освіти із зовнішнім середовищем, підвищення мотивації, удосконалення організаційно-економічних механізмів управління освітніми закладами і системою муніципальної (регіональної) освіти.

Мережа освітніх закладів має формуватися на ґрунті освітніх потреб суспільства регіонів чи міст, об'єднаних спільним розташуванням, спільним проживанням, що породжує нову соціальну взаємодію і нові можливості, спільні потреби та інтереси. Регіональна інтегрована система освіти має включати освітні заклади, освітні організації і виробничі підприємства різних форм власності, об'єднання підприємств малого й середнього бізнесу, які використовують спільне природне і соціально-демографічне середовище та спрямовують свою діяльність на місцеві та регіональні ринки. Концептуалізація корпоративних засад і корпоративного управління системою освіти на регіональному і місцевому рівнях надасть їй нових можливостей щодо подальшого розвитку.

Використання мережних корпоративних форм організації системи освіти на різних рівнях і в регіональному просторі відкриває новий шлях розвитку освіти за рахунок об'єднання організаційних, кадрових, інформаційних, матеріально-фінансових ресурсів, обміну інноваційними технологіями, появи спільної, солідарної відповідальності за якість формування і раціональне використання людського капіталу суспільства, підвищення конкурентних можливостей усіх учасників регіональної системи освіти.

Література

1. Поважний О. С. Особливості та перспективи підготовки конкурентоспроможних менеджерів у контексті модернізації менеджмент-освіти в Україні [Текст] / О. С. Поважний // Вісн. Донец. держав. ун-ту упр. – 2009. – № 3 (49). – С. 7–11.
2. Гуляєва Н. М. Модель методичного забезпечення підготовки фахівців за компетентнісним підходом [Текст] / Н. М. Гуляєва // Вісн. Донец. держав. ун-ту упр. – 2009. – № 3 (49). – С. 19–28.
3. Дорофієнко В. В. Чи можливий менеджмент на кафедрі менеджменту? [Текст] / В. В. Дорофієнко // Вісн. Донец. держав. ун-ту упр. – 2009. – № 3 (49). – С. 15–19.
4. Модернізація суспільного сектора економіки в умовах глобальних змін [Текст] / за ред. д-ра екон. н., проф. А. Ф. Мельник. – Тернопіль : ТНЕУ, Економічна думка, 2009. – 528 с.
5. Люткевич В. Б. Організаційні умови та методика досліджень проблеми створення освітніх округів [Текст] / В. Б. Люткевич // Регіональна економіка. – 2007. – № 4 (46). – С. 79–86.
6. Сучасні концепції менеджменту [Текст] : навч. посіб. / за ред. Л. І. Федулової. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 536 с.